

WOJCIECH TOMASZ MODZELEWSKI¹, ARKADIUSZ ŻUKOWSKI²

Współpraca partnerska samorządów lokalnych, przykład miasta Ostródy i powiatu ostródzkiego

Odbudowa samorządu terytorialnego w Polsce na początku lat 90. XX wieku, uznawana za jedno z najważniejszych osiągnięć budowy demokratycznego państwa, wyzwoliła różnorodne formy społecznej aktywności, także w wymiarze międzynarodowym. W dobie globalizacji, postępującej integracji europejskiej i wynikających stąd wyzwań, głównie rosnącej współzależności, samorządy nie ograniczały swej aktywności do obszaru kraju, uzyskując prawo do podejmowania współpracy przekraczającej granice państwa.

Prawo to można wywodzić zarówno z międzynarodowych umów multilateralnych (głównie z ratyfikowanej przez Polskę Europejskiej konwencji ramowej o współpracy transgranicznej³ oraz Europejskiej karty samorządu lokalnego⁴), międzyrządowych umów bilateralnych (takie porozumienia zawarto m.in. z każdym z sąsiadów⁵) oraz ustawodawstwa krajowego. Prawo to wynika z ogólnej normy kompetencyjnej zawartej w art. 172 ust. 2 Konstytucji RP: „Jednostka samorządu terytorialnego ma prawo przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych oraz współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw”⁶, zaś jego konkretyzacja znalazła swe odbicie w ustawie z dnia 15 września 2000 r. o zasadach przystępowania jednostek samorządu terytorialnego do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych⁷ oraz ustawach ustrojowych samorządu terytorialnego.

Ustawa o samorządzie gminnym⁸ nie ogranicza zasięgu terytorialnego działalności gmin do granic administracyjnych kraju, dopuszczając współpracę z partnerami z innych państw,

¹ Dr, Instytut Nauk Politycznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

² Prof. zw. dr hab., Instytut Nauk Politycznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

³ Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi, sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 r. (Dz. U. 1993 r., nr 61 poz. 287).

⁴ Europejska karta samorządu lokalnego, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. (Dz. U. 1994 r., nr 124, poz. 607).

⁵ Najwcześniej z Niemcami (czerwiec 1991 r.), następnie z Białorusią (kwiecień 1992 r.), Rosją (październik 1992 r.), Ukrainą (maj 1993 r.), Słowacją (sierpień 1994 r.) i Czechami (wrzesień 1994 r.), a najpóźniej z Litwą (wrzesień 1995 r.).

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 r., nr 78, poz. 483).

⁷ Dz. U. 2000 r. nr 91, poz. 1009.

⁸ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U. 1990 r., nr 16, poz. 95).

gdy zmierza ona lub ułatwia realizację zadań gminy. Gminy, w ramach osobowości prawnej oraz zdolności do zaciągania zobowiązań, mogą, z uwzględnieniem powszechnie obowiązującego prawa, zawierać porozumienia o współpracy albo umowy o partnerstwie. Mają również kompetencje do zakładania międzynarodowych stowarzyszeń i związków komunalnych, które mogą należeć do organizacji międzynarodowych, jeżeli nie narusza to zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych, w których Polska jest stroną⁹. Po nowelizacji ustawy o samorządzie gminnym z 2001 r., do zadań własnych gminy zaliczono „współpracę ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw”, a do zakresu wyłącznej właściwości rady gminy dodano „podejmowanie uchwał w sprawach współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw oraz przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych”¹⁰. Współpraca międzynarodowa gmin dotychczas będąca instrumentem realizacji innych zadań, od tego momentu staje się jednym z podstawowych zadań własnych gmin¹¹.

Przyjęte w 1998 r. ustawy oraz związane z nimi reformy: administracyjna oraz podziału terytorialnego kraju, stworzyły nowy stan w funkcjonowaniu państwa, także w stosunkach zewnętrznych. Pojawiły się nowe podmioty współpracy: na poziomie regionalnym – urzędy marszałkowskie, a na poziomie lokalnym – starostwa. Na mocy ustawy z dnia 21 stycznia 2000 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem administracji publicznej¹² do kręgu podmiotów umocowanych do podejmowania współpracy ze społecznościami lokalnymi innych państw oraz przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych, włączono powiaty.

Ogólne zasady współpracy powiatów ze społecznościami lokalnymi innych państw określa ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym¹³. W jej art. 4 czytamy, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym m.in. w zakresie: edukacji publicznej, promocji i ochrony zdrowia, pomocy społecznej, kultury, ochrony środowiska i przyrody, promocji powiatu etc. Wszystkie powyższe dziedziny stanowią mogą potencjalne pola współpracy z zagranicą. Podejmują ją także jednostki organizacyjne podległe powiatom, takie jak: szkoły ponadgimnazjalne, domy pomocy społecznej, centra pomocy rodzinie, urzędy pracy czy zakłady opieki zdrowotnej. Na mocy art. 12 ust. 9a ustawy o samorządzie powiatowym do wyłącznej właściwości rady powiatu zaliczono: „podejmowanie uchwał w sprawach współpracy ze społecznościami lokalnymi innych państw oraz przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych”¹⁴.

Należy zauważyć, że, w porównaniu z gminą, zabrakło tu przepisu kwalifikującego współpracę zagraniczną powiatu jako jego zadanie publiczne o charakterze ponadgminnym

⁹ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 1989 r., nr 20, poz. 104, art. 5).

¹⁰ Ustawa z 11 kwietnia 2001 r. o zmianie ustaw: o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie województwa, o administracji rządowej w województwie oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 2001 r., nr 45, poz. 497, art. 1 pkt. 8 i 15).

¹¹ R. Sowiński, *Udział polskich samorządów w zrzeszeniach międzynarodowych*, „Samorząd Terytorialny” 2002, nr 6, s. 28.

¹² Dz. U. 2000 r., nr 12, poz. 136., art. 52 pkt. 3.

¹³ Dz. U. 1998 r., nr 91, poz. 578.

¹⁴ Tamże.

(własne) oraz ograniczono jego uczestnictwo do międzynarodowych zrzeszeń lokalnych, wykluczając regionalne.

W ramach przyznaných samorządom zadań i kompetencji, podejmują one aktywność zagraniczną celem zaspokojenia potrzeb lokalnych społeczności, potrzeb – które w dzisiejszej rzeczywistości wykraczają poza granice gminy czy powiatu. Generalnie, działania samorządów tego szczebla w zakresie współpracy zagranicznej można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej zaliczyć należy działania z zakresu administracji świadczącej, czyli realizację określonych materialnych i niematerialnych usług na rzecz mieszkańców i innych podmiotów. Wykonywaniem tych działań zajmują się też jednostki organizacyjne podległe samorządowi terytorialnemu. Drugą grupę zadań stanowią zaś działania o charakterze organizatorsko-promocyjnym. Są one realizacją postulatu prowadzenia przez władze samorządowe polityki rozwoju lokalnego, czyli podejmowania działań służących rozwojowi społeczno-gospodarczemu na ich terenie.

Współpracę przekraczającą granice państw, ze względu na sposób komunikowania się partnerów, można podzielić na pośrednią i bezpośrednią. W pierwszej – wspólne rozwiązywanie problemów następuje w ramach struktur instytucjonalnych, tj. międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych (np. euroregionów). Natomiast współpraca bezpośrednia, nieujęta w ramy zinstytucjonalizowane, występuje w postaci umów partnerskich lub kontaktów niesformalizowanych¹⁵.

Umowy partnerskie¹⁶ początkowo dotyczyły jedynie miast¹⁷, obecnie zawierane są także przez inne podmioty, w tym jednostki szczebla lokalnego (gminy miejsko-wiejskie, wiejskie i powiaty).

Umowa tego typu tworzy odrębną i specyficzną kategorię umów w administracji, a definiowana jest jako – dwustronna (rzadziej wielostronna) czynność prawna dokonywana w formie pisemnej przez równorzędne względem siebie jednostki samorządu terytorialnego, pochodzące co najmniej z dwóch różnych państw, zawierająca zgodne oświadczenia woli stron, zmierzające do powstania stosunku prawnego o charakterze zobowiązaniowym. Zobowiązanie obejmuje ogół czynności związanych z zainicjowaniem i realizacją wzajemnej współpracy, którą w polskim systemie prawnym należy postrzegać w kontekście konstytucyjnego prawa do współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw, przyznanego samorządom terytorialnym w celu realizacji powierzonych im zadań publicznych¹⁸.

¹⁵ R. Kusiak-Winter, *Współpraca transgraniczna gmin Polski i Niemiec – studium administracyjnoprawne*, Wrocław 2011, s. 42–44.

¹⁶ Rzadziej określane jako: „bliźniacze” lub „siostrzane”.

¹⁷ Początki współczesnego ruchu miast partnerskich (*city-twinning, town-twinning, twin cities, twin towns, twinings, partnership towns, partner towns, friendship towns*) sięgają pierwszych lat XX wieku i dotyczyły miast południowej Anglii i północnej Francji, by w drugiej połowie XX wieku objąć kolejne państwa. Idea ta wpisywała się w koncepcję budowania trwałego pokoju (np. partnerstwa miast niemieckich i francuskich) jako jeden z elementów europejskich procesów integracyjnych. Zob. stronę Rady Gmin i Regionów Europy, która wspiera i monitoruje działalność bliźniaczą: <http://www.ccre.org>.

¹⁸ R. Kusiak-Winter, *Umowa miast partnerskich*, [w:] *Umowy w administracji*, pod red. J. Bocia, L. Dziewięckiej-Bokun, Wrocław 2008, s. 333–334.

Umowy zawierają w swej treści sformułowania dla określenia intencji stron, przybierając postać: deklaracji współpracy, zobowiązania do współpracy wyrażonego wprost (*expressis verbis*) lub wynikającego z brzmienia postanowień umowy¹⁹. Konkretyzacją woli nawiązania współpracy jest wyszczególnienie w umowie pożądanych dziedzin współdziałania, mieszczących się w zakresie działania gminy czy powiatu. W ramach sposobów realizacji umów, wyróżnia się najczęściej: wymianę doświadczeń i informacji, kontakty między młodzieżą, zespołami artystycznymi, miejscowymi organizacjami pozarządowymi oraz między władzami gminy czy powiatu. Charakterystyczną cechą tych umów jest milczenie stron w sprawie gwarancji realizacji umowy, zasad wypowiedzania i zmiany treści umowy czy odpowiedzialności spowodowanej niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania. Brak jest również wzmianek co do sposobu załatwiania ewentualnych sporów wynikających z umowy²⁰.

Umowy partnerskie mają charakter umów ramowych – określających ogólny charakter współpracy, rzadziej umów celowych – skupiających się na realizacji ściśle określonego zagadnienia. Zauważyć można swoistą ewolucję kontaktów partnerskich; początkowo koncentrowały się one na wymianie doświadczeń i dobrych praktyk, uczeniu się zarządzania samorządem, stopniowo przekształcając się we wspólne projekty oraz ubieganie się o środki finansowe UE do ich realizacji²¹.

Umów partnerskich nie należy utożsamiać z umowami o współpracy transgranicznej, choć część z nich oczywiście może mieć taki charakter.

Podstawowym wyróżnikiem współpracy transgranicznej jest bowiem usytuowanie współpracujących podmiotów w określonej bliskości względem siebie i granicy państwowej. Zgodnie z Europejską konwencją ramową o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi za współpracę transgraniczną uważa się – każde wspólnie podjęte działanie mające na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby umawiających się stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń. Współpraca transgraniczna ograniczona jest ramami właściwości wspólnot i władz terytorialnych, w sposób określony przez prawo wewnętrzne²². Inaczej ujmując, współpracę transgraniczną zdefiniować można jako – współpracę sąsiedzką w ramach przylegających do siebie regionów przygranicznych (granicznych, nadgranicznych), tworzących obszar transgraniczny (ponadgraniczny, pograniczny, pogranicze)²³.

W przypadku umów partnerskich nie obowiązuje wymóg występowania bezpośrednio sąsiedztwa geograficznego; strony umowy mogą pochodzić z dowolnego zakątka Polski i z dowolnego kraju na świecie. Brakuje im zatem wspólnych odniesień wynikających z występowania bezpośredniej bliskości granicy państwowej lub wspólnego położenia geograficznego

¹⁹Tamże, s. 332.

²⁰R. Kusiak-Winter, *Współpraca transgraniczna...*, s. 166.

²¹A. Zöllner, *Gmina jako podmiot współpracy międzynarodowej – współpraca transgraniczna*, [w:] *Samorząd terytorialny w przestrzeni publicznej*, pod red. Z. Zychowicza, Szczecin 2012, s. 174.

²²Dz. U. 1993 r., nr 61, poz. 287, art. 2.

²³Zob. W.T. Modzelewski, A. Żukowski, *Kategoria pogranicza w politologii. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, nr 1, http://www.pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/nr1/modzelewski_zukowski_nr1.pdf, s. 36.

i związanej z tym wspólnoty interesów lokalnych²⁴. Jednocześnie należy podkreślić, że odległość między partnerami wpływa zasadniczo na możliwości współpracy; częstotliwość spotkań, przedmiot czy zakres kooperacji²⁵.

Jak zatem należy nazwać współpracę zagraniczną podejmowaną przez gminy i powiaty niegraniczące ze sobą?

Można przyjąć, że współpraca regionów graniczących ze sobą jest współpracą transgraniczną (przygraniczną)²⁶, utożsamianą ze stosunkami sąsiedzkimi i pojęciem sąsiedztwa. Natomiast współpraca regionów, które nie graniczą bezpośrednio określana jest jako: międzyregionalna, interregionalna, transregionalna, a dla szczebla lokalnego: interkomunalna, intermunicipalna. Bez rozróżnienia wielkości jednostki współpracującej, najczęściej używa się określenia współpraca międzyterytorialna²⁷.

W innym ujęciu, współpracę międzyterytorialną dzieli się na: przygraniczną (transgraniczną), której istotą jest sąsiedzkie położenie przygraniczne jednostek terytorialnych i zagraniczną (ponadgraniczną) jednostek niesąsiadujących ze sobą²⁸. Spotkać też można dwojaki rozumienie terminu współpraca transgraniczna: wąskie (współpraca ściśle przygraniczna) oraz szerokie (współpraca ponadgraniczna obejmująca również podmioty niemające ze sobą bezpośrednich granic)²⁹. Wreszcie odnotować należy rozróżnienie współpracy transgranicznej: *sensu stricto* (jako zinstytucjonalizowane współdziałanie władz i innych instytucji, zlokalizowanych po obu stronach granicy państwowej lub też zlokalizowanych w kilku krajach, w odniesieniu do obszarów styku kilku granic państwowych) i *sensu largo* (jako wszelkie formy kontaktów transgranicznych, wliczając w to sporadyczne i nieregularne kontakty handlowe, turystyczne itp., pod warunkiem, że kontakty te nie przybierają form przestępczych lub jawnie godzących w interesy którejs z stron³⁰).

Wskazując na chaos terminologiczny widoczny w literaturze przedmiotu, Hanna Dumała używa kategorii „transnarodowa aktywność władz terytorialnych” oraz „transnarodowe sieci terytorialne”, definiując te ostatnie jako – nieokazjonalne, oparte na wzajemnych zaufaniu, horyzontalne relacje współpracy między subpaństwowymi (*sub-state governments*) jednostkami terytorialnymi (SJT) pochodzącymi z co najmniej dwóch państw³¹. Aktywność międzynarodową samorządów nazywa „współpracą terytorialną”, wyróżniając jej dwa zasadnicze typy:

²⁴ R. Kusiak-Winter, *Współpraca transgraniczna...*, s. 162–170.

²⁵ Rozbieżne priorytety współpracy zagranicznej, zbyt duża odległość oraz związane z tym koszty ewentualnych podróży mogą wpłynąć na zaprzestanie współpracy, np. partnerstwo Olsztyna i amerykańskiego Richmond zawarte w 1995 r. z tych względów jest w zasadzie umową martwą.

²⁶ W literaturze angielskojęzycznej, współpracę transgraniczną określa się skrótem CBC – *Cross-Border Cooperation*, a region, gdzie ona zachodzi, to *Cross-Border Region* lub *Trans-Border Region*.

²⁷ Ma miejsce w przypadku, gdy wykracza poza relacje przygraniczne bliskiego sąsiedztwa i dotyczy władz terytorialnych różnych państw, należących do Unii lub spoza niej, niekoniecznie graniczących ze sobą. Ilustracją jej jest rozwijana w Europie tzw. „współpraca sieciowa”. Zob. I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Warszawa 2000, s. 290–291.

²⁸ T. Kaczmarek, *Struktury terytorialno-administracyjne i ich reformy w krajach europejskich*, Poznań 2005, s. 283.

²⁹ J. Stańczyk, *Współpraca transgraniczna – główne problemy*, [w:] *Problematyka współpracy transgranicznej*, pod red. J. Stańczyka, B. Stefańczyka, Warszawa 1998, s. 8–9.

³⁰ R. Szul, *Uwarunkowania lokalnej współpracy transgranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, nr 2, s. 90.

³¹ H. Dumała, *Transnarodowe sieci terytorialne w Europie*, Lublin 2012, s. 18.

współpracę transgraniczną i międzyterytorialną (międzyregionalną)³². Pierwszy typ dotyczy relacji sąsiedzkich, a drugi współpracy jednostek niegraniczących ze sobą.

Aktywność jednostek terytorialnych, w tym współpraca partnerska, jest specyficznym rodzajem współpracy zewnętrznej (zagranicznej³³) realizowanej przez pozapaństwowych (niepaństwowych) uczestników stosunków międzynarodowych³⁴.

Aktywność ta jest podporządkowana działaniom państwa na arenie międzynarodowej; musi być zgodna z jego międzynarodowymi zobowiązaniami, szerzej – jego polityką zagraniczną, ma ją wspierać i wzmacniać. Na przykład zawarcie umowy partnerskiej wymaga każdorazowo akceptacji ze strony ministra właściwego ds. zagranicznych. Granice ingerencji państwa we współpracę samorządu terytorialnego ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw, wyznaczają jednocześnie granice samodzielności jednostek samorządu terytorialnego, ale tylko w ujęciu formalnoprawnym – nadają jej ramy formalnoprawne, ale nie określają praktyki. Państwo, troszcząc się o swoje interesy, pozostawia samorządowi, w ramach określonych prawem, znaczną swobodę działania³⁵.

Korzystając z tej swobody, ogół polskich samorządów z dużym entuzjazmem przyjął ideę współpracy międzynarodowej, podejmując szeroką współpracę ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw. Warto zastanowić się jednak, jaka jest skala tego zjawiska.

Próbując odpowiedzieć na to pytanie, należy podkreślić, że brak jest całościowych badań pokazujących aktywność międzynarodową polskich gmin i powiatów, także w wymiarze lokalnych partnerstw. Chcąc pokazać dynamikę zjawiska, mając świadomość różnic w metodologii³⁶, sięgnięto do badań ankietowych z 2000 r.³⁷ i 2004 r.³⁸, przeprowadzonych na zlecenie Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych przez TNS OBOP, na próbie odpowiednio: 500 i 502 gmin. Pewnym ich dopełnieniem są badania z 2001 r. dotyczące miast wojewódzkich³⁹. Siegnięto też do nowszych badań z 2012 r. przeprowadzonych przez Instytut Spraw

³² Tamże, s. 64.

³³ Np. w ustawie o samorządzie województwa używa się terminu współpraca zagraniczna, tak też zatytułowano jej rozdział 6 (Dz. U. 1998 r., nr 9, poz. 576).

³⁴ Aktywność zewnętrzną podmiotów lokalnych (i regionalnych) należy odróżnić od dyplomatycznych działań państwa i jego uprawnionych organów w dziedzinie polityki zagranicznej, czemu służą spotykane w literaturze przedmiotu określenia, takie jak: paradyplomacja, mikrodyplomacja, protodyplomacja, postdyplomacja, dyplomacja: oddolna, społeczna, obywatelska, subpaństwowa oraz mała (subnarodowa) polityka zagraniczna.

³⁵ K. Jóskowiak, *Prawne aspekty podmiotowości jednostek samorządu terytorialnego we współpracy międzynarodowej*, [w:] *Samorząd terytorialny w przestrzeni publicznej...*, s. 168.

³⁶ Autorzy przywołanych badań na przykład odmiennie definiują kontakty partnerskie (np. w badaniach PISM zaliczono do nich także kontakty „niesformalizowane umową w formie pisemnej”) oraz obejmują nimi różne szczeble samorządu terytorialnego.

³⁷ A. Żelazo, *Samorząd gminny w stosunkach międzynarodowych. Pierwsze przybliżenie*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, t. 1, nr 2, s. 21–60. Część wyników tych badań przedstawiono także w: Tejże, *Współpraca międzynarodowa gmin przygranicznych*, [w:] *Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku – Raporty*, pod red. R. Stemplowskiego, A. Żelazo, Warszawa 2002, s. 445–456.

³⁸ A. Skorupska, *Współpraca międzynarodowa samorządu gminnego na podstawie badań*, [w:] *Współpraca międzynarodowa samorządu gminnego – Raporty*, pod red. A. Skorupskiej, Warszawa 2005, s. 11–54.

³⁹ Wykorzystano tam materiały źródłowe przekazane z urzędów miejskich i dane otrzymane ze Związku Miast Polskich. Zob. M. Furmankiewicz, *Aktywność międzynarodowa samorządów polskich miast wojewódzkich*, [w:] *Zarządzanie gospodarką miejską i prawne podstawy funkcjonowania miasta*, pod red. J. Słodczyka, Z. Jakubczyka, Opole 2002.

Publicznych na zlecenie Związku Miast Polskich, obejmujących wszystkie szczeble samorządu terytorialnego. Ich słabą stroną jest jednak to, że na ponad 2,8 tys. jednostek samorządowych w Polsce uzyskano jedynie 326 wypełnionych ankiet (155 z gmin wiejskich, 49 z powiatów, 109 z miast i 13 z województw)⁴⁰.

Spośród wielu wskaźników, skoncentrowano się jedynie na dwóch: skali zjawiska (procencie samorządów współpracujących) oraz kierunkach geograficznych kooperacji.

W 2000 r. 42% gmin deklarowało kontakty partnerskie z zagranicą, w tym: 23% gmin wiejskich, ponad 60% miast do 20 tys. mieszkańców oraz wszystkie duże miasta. Największy procent gmin mających partnerów zagranicznych zlokalizowanych było w województwie lubuskim (74%) i dolnośląskim (71%), najgorzej pod tym względem prezentowało się województwo mazowieckie (13%) i łódzkie (20%)⁴¹. Kontakty polskich gmin dotyczyły kilkadziesiątu krajów świata. Najwięcej partnerów było z Niemiec, bowiem wśród gmin, które miały związki partnerskie 66% współpracowało z tamtejszymi samorządami. W takich województwach jak: warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie i opolskie ponad 80% gmin miało związki bliźniacze na tym kierunku. Drugim krajem pod względem liczby kontaktów była Francja (28%), a w dalszej kolejności: Holandia (16%), Czechy (14%), Litwa, Ukraina i Węgry (po ok. 10%). Spośród sąsiadów Polski, najmniej partnerów było z Rosji (5%) i Białorusi (3%)⁴².

W 2004 r. już 54% gmin w Polsce utrzymywało kontakty z samorządami innych państw, co stanowiło wzrost o 12 punktów procentowych w porównaniu do badań z 2000 r. Najwięcej kontaktów realizowały gminy miejskie (88%), następnie miejsko-wiejskie (74%) i wiejskie (40%). Najwięcej gmin współpracujących znajdowało się w województwach: opolskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim (ponad 80% gmin), a najmniej w województwie mazowieckim i kujawsko-pomorskim (ok. 30%). Nasylenie związkami partnerskimi w województwie warmińsko-mazurskim (ponad 50%), plasowało je w środkowej części zestawienia województw i w porównaniu z 2000 r. nie zmieniło się⁴³. Przebadane gminy wskazały ponad 50 państw, z których samorządami współpracują. Liderem pozostały Niemcy (60% partnerstw), a w województwach: warmińsko-mazurskim, pomorskim i kujawsko-pomorskim blisko 90% współpracujących gmin miało tam co najmniej jednego partnera. Na kolejnych miejscach znalazły się: Ukraina i Francja (po 20%), Czechy (16%) i Litwa (12%). Spośród sąsiadów Polski, nadal najmniej partnerów było z Rosji (7%) i Białorusi (3%)⁴⁴.

Badania z 2001 r. pokazały, że każde miasto wojewódzkie miało aktywne związki partnerskie, a liderami były: Kraków (22 partnerstwa), Gdańsk (17) i Łódź (15), natomiast Olsztyn (11) znalazł się w środku zestawienia. Łącznie badane miasta współpracowały ze 193 samorządami za granicą. W ramach geograficznych kierunków kooperacji, najczęściej wymieniano

⁴⁰ A. Fuksiewicz, A. Łada, Ł. Wenerski, *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Warszawa 2012.

⁴¹ A. Żelazo, *Samorząd gminny...*, s. 23–28.

⁴² Tamże, s. 33–37.

⁴³ A. Skorupska, *Współpraca międzynarodowa samorządu gminnego...*, s. 17–19.

⁴⁴ Tamże, s. 24–29.

samorządy z Niemiec (17%) oraz Francji (9%), USA (8%), Ukrainy (7%), Holandii (6%) i Rosji (5%). Ponad 84% związków partnerskich dotyczyło Europy⁴⁵.

Badania z 2012 r. przeprowadzone przez Instytut Spraw Publicznych pokazują, że 72% polskich samorządów (które wypełniły i przesłały ankietę) deklaruje współpracę międzynarodową, w tym: 95% miast, 86% powiatów i 52% gmin wiejskich. Ponad jedna czwarta wszystkich samorządów nie ma kontaktów z zagranicą, a wśród przyczyn takiego stanu podawano najczęściej: brak środków finansowych, szerzej pojęty „brak możliwości”, brak kompetencji językowych i czasu pracowników, centralne położenie lub brak propozycji takiej kooperacji. Badane samorzady wskazywały, że ich współpraca przybiera najczęściej formę stałego, dwu- lub wielostronnego partnerstwa na podstawie podpisanej umowy lub podpisanego listu intencyjnego (87% ankietowanych). Ponad połowa respondentów (58%) współpracuje z partnerami zagranicznymi w ramach projektów⁴⁶. Wśród kierunków geograficznych, najczęściej wymieniano Niemcy (współpracę z partnerami w tym kraju deklarowały 162 samorzady spośród 260, które odpowiedziały na to pytanie) i Ukrainę (116 spośród 260). Na kolejnych miejscach znalazły się: Francja, Litwa, Węgry, Słowacja, Włochy, Czechy, Rosja i Białoruś (łącznie wskazano 57 państw)⁴⁷.

Stan badań nad współpracą międzynarodową polskich samorządów z partnerami z zagranicy ma charakter zróżnicowany i trudno go określić jako zadawalający. Oprócz wspomnianych wyżej kilku ważnych monografii naukowych, problematyka ta nie jest całościowo zbadana. W odniesieniu do miast partnerskich dominują monografie o charakterze popularnonaukowym lub wydawnictwa turystyczno-marketingowe⁴⁸.

Prezentując tytułowe zagadnienie poprzez studium przypadku, należy sięgnąć do krótkiej charakterystyki badanych jednostek terytorialnych. Położona w zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego Ostróda liczy 35 tys. mieszkańców. W obrębie miasta znajduje się aż pięć jezior, a tuż przy jego granicach kolejnych 10, połączonych siecią kanałów, w tym unikatowym w świecie Kanałem Ostródzko-Elbląskim. Ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze zwana „Perłą Mazur”, wielokrotnie wybierana „Letnią Stolicą Warmii i Mazur”, Ostróda postawiła na rozwój turystyki, sportu i rekreacji. Dwie plaże miejskie, tor kajakowy, wyciąg narciarski, nowoczesny amfiteatr i stadion piłkarski, zamek, liczne imprezy⁴⁹ oraz bogata baza noclegowa sprawiają, iż jest chętnie odwiedzana przez tysiące tury-

⁴⁵ M. Furmankiewicz, *Aktywność międzynarodowa samorządów...*, s. 271–272.

⁴⁶ A. Fuksiewicz, A. Łada, E. Wenerski, *Współpraca zagraniczna polskich samorządów...*, s. 11–19.

⁴⁷ Tamże, s. 22–23.

⁴⁸ Zob. np. *Prudnik – Krnov: miasta partnerskie pogranicza polsko-czeskiego*, pod red. G. Zwolińskiego, D. Wojciechowskiego, Wrocław 2011; *Lwówek Śląski; Lwówek; Heidenau; Velký Šenov: miasta partnerskie*, Jelenia Góra 2006; *Okno na świat: Zabrze – miasta partnerskie*, Zabrze 2008; *Czeladź – Auby – miasta partnerskie*, pod red. D. Bąk, Czeladź 2001; *Miasta partnerskie: Głogówek, Riberac, Rietberg, Vrbo pod Pradědem*, oprac. A. Devosges Cuber i inni, Głogówek 2010; *Poznań i jego miasta partnerskie*, Poznań 2002 czy Seria: *Miasta Partnerskie Wieliczki*.

⁴⁹ Np. Dni Morza, Dni Ostródy, Festiwal Ognia, Ogólnopolski Festiwal Muzyki Dance, Ostróda Summer Hot Days czy Ostróda Reggae Festiwal.

stów. Powiat ostródzki zajmuje powierzchnię ponad 1760 km², zamieszkały jest przez ponad 107 tys. mieszkańców, składa się z dziewięciu gmin (miejskiej Ostróda, wiejsko-miejskich: Miłomłyn, Morąg, Miłakowo i wiejskich: Dąbrówno, Grunwald, Łukta, Małdyty, Ostróda). Wraz z sąsiednimi powiatami wchodzi w skład tzw. Mazur Zachodnich, inaczej Pojezierza Iławsko-Ostródzkiego⁵⁰.

Miasto Ostróda ma nawiązane kontakty partnerskie z⁵¹:

- Osterode am Harz (Niemcy), umowa podpisana 16 i 23 kwietnia 1994 r.;
- Nieman (Obwód Kaliningradzki FR), memorandum z 12 lutego 2005 r. i umowa z 23 kwietnia 2005 r.;
- Taurage (Litwa), umowa z 30 maja 2008 r.

Wraz z odrodzeniem samorządu gminnego w Polsce, Ostróda podjęła współpracę z Osterode am Harz, miastem powiatowym w Niemczech, w kraju związkowym Dolna Saksonia. U podstaw jej nawiązania leżała historia obu miast, wspólna nazwa oraz aktywność byłych mieszkańców Ostródy (Osterode in Ostpreußen) narodowości niemieckiej⁵². Po czteroletniej kooperacji nieformalnej, w 1994 r. podpisano umowę partnerską. Czytamy w niej, że „proklamowanie umowy między obu miastami ma zapewnić teraz i w przyszłości umocnienie i dalszy rozwój przyjacielskich więzi pomiędzy Polską a Niemcami oraz pomiędzy obydwoma naszymi miastami poprzez wspólne organizowanie imprez i poprzez wychowanie dorastającej generacji”⁵³. Strony zobowiązały się m.in. do: aktywnej działalności w duchu wzajemnego porozumienia; pogłębiania znajomości języka, historii i zwyczajów oraz popierania wymiany osobowej.

Każdego roku przedstawiciele obu miast wzajemnie się odwiedzają, ożywione kontakty prowadzą szkoły (np. Liceum Ogólnokształcące w Ostródzie i Gimnazjum w Osterode), straż pożarna, policja, polski i niemiecki Czerwony Krzyż oraz organizacje pozarządowe. Organizowane są kolonie dla polskich dzieci w Osterode am Harz, strona polska wspiera finansowo działalność Stowarzyszenia Mniejszości Niemieckiej „Jodły”, organizującego m.in. kursy języka niemieckiego i zajęcia kulturalno-sportowe. Dzięki aktywności ziomkostwa byłych mieszkańców Ostródy i powiatu ostródzkiego, udało się pozyskać dotację na renowację zamku krzyżackiego w Ostródzie ze środków Fundacji Polsko-Niemieckiej. Regularnie organizuje się sesje naukowe poświęcone przeszłości tych ziem oraz liczne imprezy kulturalne i sportowe. Na przykład w Osterode Am Harz odbywają się zloty byłych mieszkańców Osterode, a w Ostródzie Letni Festyn Wschodniopruski i Konkurs Piosenki Niemieckiej „Wspólne śpiewanie łączy narody”.

⁵⁰ http://polskatyrystyczna.pl/ebooki/przewodnik_ostroda_ebook.pdf, <http://www.ostroda2012.pl>, <http://www.powiat.ostroda.pl>.

⁵¹ Opracowano na podstawie materiałów źródłowych udostępnionych autorom w styczniu 2014 r. przez Zespół ds. Promocji Urzędu Miejskiego w Ostródzie oraz dostępnych w Internecie.

⁵² W 2002 r. miasto podpisało umowę ze wspólnotą byłych mieszkańców powiatu ostródzkiego – Kreisgemeinschaft Osterode Ostpreußen, celem wspierania kontaktów między dawnymi mieszkańcami Ostródy, tutejszym Stowarzyszeniem Mniejszości Niemieckiej „Jodły” i obywatelami polskimi.

⁵³ Umowa – Rada Miejska w Ostródzie/Polska i Rada Miasta Osterode am Harz/Niemcy, Ostróda 23 kwietnia 1994 r. (w archiwum autorów).

Kontakty Ostródy z miastem Nieman w Obwodzie Kaliningradzkim FR są mniej intensywne i mają znacznie krótszą historię. W podpisanym w 2005 r. porozumieniu o współpracy partnerskiej, strony zobowiązują się popierać rozwój wymiany kulturalnej i sportowej oraz gospodarczej. W jego §1 czytamy m.in. „Zgodnie z obowiązującym w tych państwach ustawodawstwem tworzone będą warunki do korzystania ze stosownych form współpracy gospodarczej, w tym kontaktów bezpośrednich między przedsiębiorcami oraz podejmowanie przedsięwzięć typu produkcyjnego i handlowego”. Zgodnie z §3 „Partnerzy będą sprzyjać tworzeniu warunków dla rozwoju współpracy między przedsiębiorstwami [...] poprzez wzajemne udzielanie pomocy prawnej, technicznej i organizacyjnej osobom fizycznym i prawnym przy zawieraniu transakcji gospodarczych oraz nawiązywaniu kontaktów o charakterze kulturalnym i sportowym”⁵⁴. Deklaruje się ponadto gotowość wymiany doświadczeń w zakresie funkcjonowania administracji samorządowej oraz nawiązywanie, utrzymywanie i rozwijanie kontaktów między podległymi jednostkami samorządowymi.

Umowę partnerską z litewskim Taurage (Taurogi) zawarto w 2008 r. i była to naturalna konsekwencja wspólnie realizowanego projektu „Rozwój współpracy kulturalnej i turystycznej w gminie rejonowej Taurogi i gminie miejskiej Ostróda”, z Programu Sąsiedztwa Litwa – Polska – Obwód Kaliningradzki FR⁵⁵. Celem partnerstwa jest zintegrowanie działań samorządu, organizacji pozarządowych, szkół oraz instytucji z terenu samorządów będących sygnatariuszami porozumienia, służących wzajemnemu wspieraniu, wymianie doświadczeń i przekazywaniu nowoczesnej wiedzy z zakresu edukacji, przedsiębiorczości, kultury i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Główną płaszczyzną współpracy z partnerem rosyjskim i litewskim pozostaje kultura; udział w licznych imprezach (np. koncerty litewskich zespołów „Żalvarinis” i „Jura”), konferencjach i seminariach (np. w 2010 r. w ramach uroczystych obchodów 600 rocznicy bitwy pod Grunwaldem⁵⁶).

Powiat ostródzki współpracuje z następującymi samorządami⁵⁷:

- Powiatem Osterode am Harz (Niemcy), umowa z 25 maja 2001 r.⁵⁸;
- Rejonem Prawdińsk (Obwód Kaliningradzki FR), umowa z 14 maja 2004 r.⁵⁹;
- Rejonem Samorządu Wileńskiego (Litwa), umowa z 27 lutego 2009 r.;
- Rejonem Nadwirna (Ukraina), umowa z 10 listopada 2011 r.

⁵⁴ Porozumienia o współpracy miasta Nieman w Federacji Rosyjskiej z miastem Ostróda w Rzeczypospolitej Polskiej, Ostróda 23 kwietnia 2005 r. (w archiwum autorów).

⁵⁵ http://www.interreg3a.org/interregen/index.php?option=com_content&task=view&cid=127&Itemid=79.

⁵⁶ Konferencje naukowe w Ostródzie: „Europa Jagiellońska” i „Wielkie Bitwy”, wystawa w tamtejszym muzeum „Potęga i upadek – zamki państwa krzyżackiego”, w ramach projektu „Zamki i rycerze w czasie bitwy pod Grunwaldem. Ostródzki epizod”, realizowanego przez ostródzkie muzeum oraz Urząd Miasta.

⁵⁷ Opracowano na podstawie materiałów źródłowych udostępnionych autorom w styczniu 2014 r. przez Wydział Promocji Starostwa Powiatowego w Ostródzie oraz dostępnych w Internecie.

⁵⁸ Podobnie jak miasto, powiat również podpisał umowę ze wspólnotą byłych mieszkańców powiatu ostródzkiego – Kreisgemeinschaft Osterode Ostpreußen – w dniu 9 czerwca 2010 r.

⁵⁹ Umowę podpisano w obecności Konsula Generalnego RP w Kaliningradzie, który był jednym z inicjatorów współpracy tych dwóch jednostek administracyjnych, został też honorowym patronem partnerstwa (na umowie widnieje również jego podpis). Warto dodać, iż była to pierwsza umowa podpisana przez polski samorząd po wstąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej z samorządem kraju spoza Unii.

Cele, zamierzenia i dziedziny współpracy są w każdej z umów podobne – przewidują m.in. wymianę młodzieży, wymianę kulturalną, turystyczną i sportową, wspieranie kontaktów pomiędzy mieszkańcami oraz wszelkich inicjatyw lokalnych. Służą temu wspólne działania, imprezy, spotkania mieszkańców oraz wymiana doświadczeń w pracy z młodzieżą. W ramach wspierania rozwoju turystyki, w dniu 6 maja 2011 r. podpisano porozumienie pomiędzy powiatem ostródzkim a Kaliningradzkim Regionalnym Społecznym Stowarzyszeniem na rzecz Rozwoju Turystyki „InfoTur”. Ma ono na celu aktywizację i tworzenie sieci współpracy, inicjowanie i realizację zintegrowanych działań na rzecz rozwoju gospodarczego regionów oraz dążenie do zwiększenia ruchu turystycznego. Rozwijanie współpracy w sferze funkcjonowania samorządów zachodzi poprzez wymianę informacji: o aktach prawa miejscowego i doświadczeń w ich stosowaniu, o działalności organów samorządowych oraz ich organizacji, wymiany doświadczeń w kwestii wykorzystywania środków finansowych UE oraz szkolenia pracowników.

Delegacje zaprzyjaźnionych miast i regionów oraz tamtejsze zespoły artystyczne biorą udział w różnorodnych imprezach organizowanych na terenie powiatu – często są to wspólne inicjatywy powiatu ostródzkiego i tutejszych gmin. Przykładowo, odnotować należy coroczny udział artystów plastyków z zagranicy w warsztatach rzeźbiarsko-malarskich organizowanych przez starostwo, udział w kolejnych edycjach Międzynarodowego Rajdu Rowerowego o Puchar Konsula RP w Kaliningradzie, Międzynarodowego Spływu Kajakowego Łyna-Ława czy dożynek powiatowych, organizację letniego wypoczynku w Ostródzie dla dzieci z domu dziecka w Prawdińsku oraz z polskich szkół w litewskim Niemenczynie i białoruskim Słonimiu⁶⁰.

Należy podkreślić, iż większość partnerskiej współpracy realizują instytucje podległe samorządom (np. szkoły, placówki kulturalne), lokalne stowarzyszenia i organizacje, także bez bezpośredniego angażowania się samorządów. Główną rolą samorządów jest tu stworzenie płaszczyzny porozumienia, która umożliwia dalsze, bardziej szczegółowe kontakty poszczególnych środowisk. Oficjalne umowy i wizyty sprzyjają trwałości współpracy i tworzą przyjazny klimat, a istotą kontaktów jest bezpośrednie zaangażowanie mieszkańców i lokalnych podmiotów.

Umowy partnerskie podpisywane przez władze samorządowe wypełniane są konkretną treścią i praktyką przez te właśnie podmioty, które niekiedy podpisują własne umowy partnerskie „niższej rangi”. Możliwa jest także sytuacja kooperacji samorządów bez umowy partnerskiej (nieformalnej), przy jednoczesnej trwałej i intensywnej współpracy lokalnych podmiotów na podstawie ich umów partnerskich⁶¹.

Celem wsparcia rozwoju regionu ostródzkiego w 2001 r. powołano Fundację Rozwoju Przedsiębiorczości ATUT, do której statutowych zadań należy: inicjowanie i wspieranie programów społecznych i gospodarczych w zakresie rozwoju kultury, ochrony środowiska

⁶⁰ W lipcu 2010 r. powiat nawiązał współpracę z Polską Macierzą Szkolną na Białorusi, której efektem są przyjazdy dzieci na 10-dniowy wypoczynek do Polski (lipiec 2011 r. i sierpień 2012 r.) oraz pomoc w postaci przesłanych przyborów szkolnych, książek i słodyczy.

⁶¹ W. Lesiuk, *Opole i Opawa – przykład partnerskiej kooperacji polsko-czeskiej bez formalnej umowy*, [w:] *Poziomy aktywności Polski w środowisku międzynarodowym*, pod red. T. Łoś-Nowak, A. Dudek, Legnica 2002, s. 315–316.

naturalnego i aktywizacji obszarów wiejskich, promowanie regionu, rozwój demokracji lokalnej oraz pomoc w nawiązywaniu kontaktów pomiędzy podmiotami gospodarczymi z regionu ostródzkiego z podmiotami krajowymi i zagranicznymi. W Radzie Fundacji zasiadają m.in. przedstawiciele Starostwa Powiatowego i miasta Ostródy. Zrealizowano tu kilka projektów, np. ze środków Programu Przemiany w Regionie RITA, w ramach programu „Młodzieżowy Mistrz Biznesu” zorganizowano wymianę młodzieży z terenu powiatu ostródzkiego oraz Ozierska, Gusiewa i Furmanowa z Obwodu Kaliningradzkiego FR.

Upowszechnianie wiedzy historycznej, edukacja kulturalna i promocja regionu ostródzkiego to główne zadania Ostródzkiego Stowarzyszenia Kulturowego „Sasina”⁶². Współpracuje ono m.in. ze Wspólnotą Kultury Polskiej z Gusiewa i Fundacją „Sozidanie” z Ozierska (Obwód Kaliningradzki FR) oraz stowarzyszeniem byłych mieszkańców powiatu ostródzkiego (Kreisgemeinschaft Osterode Ostpreußen). Na przykład, wspólnie ze Stowarzyszeniem Mniejszości Niemieckiej „Jodły”, stowarzyszeniem byłych mieszkańców powiatu ostródzkiego oraz Muzeum w Ostródzie przygotowano wystawę poświęconą historii miasta pt. „Ostróda we wspomnieniach mieszkańców”. W ramach innego projektu „Krok po kroku do współpracy – sąsiedzkie spotkania Ostróda – Gusiew – Oziersk”, zorganizowano polsko-rosyjskie warsztaty dotyczące funkcjonowania organizacji pozarządowych. Obok popularyzacji wiedzy o sąsiadujących ze sobą społeczeństwach dyskutowano o wzajemnej percepcji na wspólnym pograniczu, popularyzując idee otwartości dla odmienności narodowej, religijnej czy kulturowej. Wymiernym efektem projektu było przeszkolenie 40 liderów organizacji pozarządowych, samorządów i biznesu⁶³.

Podsumowując, w dotychczasowej aktywności międzynarodowej samorządów można zauważyć dwie drogi; podpisywania umowy – by na jej podstawie poszerzać zakres współpracy lub też dowartościować dobrze rozwiniętą współpracę podpisaniem umowy partnerskiej.

Potrzeba nawiązywania bezpośrednich kontaktów na poziomie wspólnot lokalnych, obok wzajemnego poznania, służyć ma też rozwiązaniu konkretnych problemów, m.in. poprzez realizację wspólnych projektów. Obok okresowych spotkań przedstawicieli lokalnych władz, główną płaszczyzną kooperacji jest szeroko pojęta sfera kultury, promocja partnerów i ich osiągnięć, wymiana doświadczeń oraz kontakty różnych instytucji, w tym organizacji pozarządowych, stowarzyszeń i szkół. Wynikające stąd osobiste kontakty, nawiązane znajomości i przyjaźnie służą wzajemnemu poznaniu, przełamywaniu stereotypów, tym samym urzeczywistniając społeczny wymiar integracji europejskiej⁶⁴.

Obecnie idea współpracy partnerskiej wydaje się być naturalnym elementem życia samorządowego. Jej charakter jest dziś bardzo zróżnicowany – od spontanicznych spotkań kulturalnych czy sportowych do ścisłego, dobrze zorganizowanego współdziałania, wykorzystującego specjalistyczną wiedzę.

⁶² <http://www.sasina.ostrodaonline.pl>.

⁶³ http://www.sasina.ostrodaonline.pl/dokument_rita4.html.

⁶⁴ Na placu Tysiąclecia Państwa Polskiego w Ostródzie znajduje się fontanna – pomnik Jedności Europejskiej, której boki zdobiją herby Ostródy i Osterode am Harz oraz Unii Europejskiej.

Ostróda i powiat ostródzki w swojej aktywności zagranicznej koncentrują się na kierunku niemieckim, co wynika głównie z uwarunkowań historycznych i aktywności byłych mieszkańców. Kooperacja dotyczy także partnerów rosyjskich (z Obwodu Kaliningradzkiego) i litewskich – jako naturalna konsekwencja ich bliskiego sąsiedztwa z regionem Warmii Mazur, a w przypadku powiatu także ukraińskich. Praktyka pokazuje jednak, że kontakty ze stroną niemiecką są nieporównanie intensywniejsze, niż z pozostałymi.

Potwierdzają to badania ogólnopolskie, gdzie dominującym kierunkiem aktywności partnerskiej polskich samorządów są również Niemcy. Świadczy o tym również aktywność innych gmin powiatu ostródzkiego, np. Miłomłyn realizuje przyjacielskie kontakty z miastem Klötze (Saksonia-Anhalt)⁶⁵, a gmina wiejska Ostróda z Haltern am See (Nadrenia Północna-Westfalia)⁶⁶.

Literatura

- Czeladź – Auby – miasta partnerskie, pod red. D. Bąk, Czeladź 2001.
- Dumała H., *Polskie miasta w sieciach międzynarodowych*, [w:] *Samorząd lokalny w Polsce. Społeczno-polityczne aspekty funkcjonowania*, pod red. S. Michałowskiego, A. Pawłowskiej, Lublin 2004.
- Dumała H., *Transnarodowe sieci terytorialne w Europie*, Lublin 2012.
- Fuksiewicz A., Łada A., Wenerski Ł., *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Warszawa 2012.
- Furmankiewicz M., *Aktywność międzynarodowa samorządów polskich miast wojewódzkich*, [w:] *Zarządzanie gospodarką miejską i prawne podstawy funkcjonowania miasta*, pod red. J. Słodczyka, Z. Jakubczyka, Opole 2002.
- Jóskowiak K., *Prawne aspekty podmiotowości jednostek samorządu terytorialnego we współpracy międzynarodowej*, [w:] *Samorząd terytorialny w przestrzeni publicznej*, pod red. Z. Zychowicza, Szczecin 2012.
- Kaczmarek T., *Struktury terytorialno-administracyjne i ich reformy w krajach europejskich*, Poznań 2005.
- Kusiak-Winter R., *Umowa miast partnerskich*, [w:] *Umowy w administracji*, pod red. J. Bocia, L. Dziewięckiej-Bokun, Wrocław 2008.
- Kusiak-Winter R., *Współpraca transgraniczna gmin Polski i Niemiec – studium administracyjno-prawne*, Wrocław 2011.
- Lesiuk W., *Opole i Opawa – przykład partnerskiej kooperacji polsko-czeskiej bez formalnej umowy*, [w:] *Poziomy aktywności Polski w środowisku międzynarodowym*, pod red. T. Łoś-Nowak, A. Dudek, Legnica 2002.
- Lwówek Śląski; Lwówek; Heidenau; Velký Šenov: miasta partnerskie*, Jelenia Góra 2006.
- Miasta partnerskie: Głogówek, Riberac, Rietberg, Vrbno pod Pradědem*, oprac. A. Devosges Cuber i inni, Głogówek 2010.

⁶⁵ <http://www.milomlyn.pl>.

⁶⁶ <http://www.gminaostroda.pl>.

- Modzelewski W.T., Żukowski A., *Kategoria pogranicza w politologii. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, nr 1.
- Modzelewski W.T., Żukowski A., *Polski samorząd w stosunkach międzynarodowych. Zarys problematyki*, [w:] *Samorząd terytorialny. Studium politologiczne*, pod red. J. Marszałek-Kawy, Toruń 2007.
- Okno na świat: Zabrze – miasta partnerskie*, Zabrze 2008.
- Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Warszawa 2000.
- Poznań i jego miasta partnerskie*, Poznań 2002.
- Prudnik – Krnov: miasta partnerskie pogranicza polsko-czeskiego*, pod red. G. Zwolińskiego, D. Wojciechowskiego, Wrocław 2011.
- Skorupska A., *Współpraca międzynarodowa samorządu gminnego na podstawie badań*, [w:] *Współpraca międzynarodowa samorządu gminnego – Raporty*, pod red. A. Skorupskiej, Warszawa 2005.
- Staćzyk J., *Współpraca transgraniczna – główne problemy*, [w:] *Problematyka współpracy transgranicznej*, pod red. J. Stańczyka, B. Stefańczak, Warszawa 1998.
- Szul R., *Uwarunkowania lokalnej współpracy transgranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, nr 2.
- Żelazo A., *Samorząd gminny w stosunkach międzynarodowych. Pierwsze przybliżenie*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, t. 1, nr 2.
- Żelazo A., *Współpraca międzynarodowa gmin przygranicznych*, [w:] *Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku – Raporty*, pod red. R. Stemplowskiego, A. Żelazo, Warszawa 2002.
- Zöllner A., *Gmina jako podmiot współpracy międzynarodowej – współpraca transgraniczna*, [w:] *Samorząd terytorialny w przestrzeni publicznej*, pod red. Z. Zychowicza, Szczecin 2012.

Strony internetowe

- <http://ostroda.wm.pl>
- <http://polityka-zagraniczna-samorzad.info>
- http://polskaturystyczna.pl/ebooki/przewodnik_ostroda_ebook.pdf
- <http://smn-tannen.vdg.pl>
- <http://www.atut.org.pl>
- <http://www.ccre.org>
- <http://www.gminaostroda.pl>
- <http://www.interreg3a.org>
- <http://www.milomlyn.pl>
- <http://www.naszaostroda.pl>
- <http://www.ostroda2012.pl>
- <http://www.pism.pl>
- <http://www.powiat.ostroda.pl>
- <http://www.sasinia.ostrodaonline.pl>